

keskustelemaan – joko sivistyneesti tai sivistymättömästi. Hardenin kirja on erinomainen avaus kohti näistä ensimmäistä polkua.

Aleksi Karhula

Elämänmakuista taiteen teoriaa

Kalle Puolakka: John Deweyn estetiikka. Kokemus, luonto ja kulttuuri. Helsinki: Gaudeamus, 2021, 255 s. ISBN 978-952-345-139-1

Uusi teos John Deweyn taiteenfilosofiasta on tervetullut lisä pragmatismia käsittelevään kirjallisuuteen Suomessa. Ei vähiten siksi, että Kalle Puolakka ei lähde toistamaan laajalle levinneitä harhaluuloja, joiden mukaan pragmatisteille totuus on toimivuutta, ja tieteenteoreettiset käsitteet Deweylle vain ”hyödyllisiä fiktioita”. Puolakka ei myöskään lankea kielelliseen loukkuun, jonka sisäpuolelta katsottuna kaikki merkitykset ovat kieleen sidottuja sopimuksia, vaan tarkastelee myös sanatonta (ei-propositionaalista) tietoa ja sen merkitystä estetikalle. Tästä olisi voinut kirjoittaa enemmänkin.

Teoksen lähtökohtana on Deweyn naturalismi, jossa

luontoa ja kulttuuria ei aseteta vastakkain. Kulttuuri on luonnon tuote, yhden eläinlajin omaksi ympäristökseen kehittämä järjestelmä. Taiteella ja esteettisellä kokemuksella on yhteys elämään. Toiminta, tunte ja äly yhdistyvät esteettisessä kokemuksessa ehyeksi, täytty-mykselliseksi kokemukseksi. Taidetta ei tulisi, Deweyn sanoin, lokeroida erilleen museo-taiteeksi. Deweyn filosofiasta on tärkeä huomata, että vaikka hän käyttää samaa sanaa kuin edellisten vuosisatojen esteetikot, tosin muodossa *esthetic* eikä *aesthetic*, hän ei edeltäjien tavoin perusta taiteen filosofiaansa kauneuden käsitteeseen. Kauneudesta ei Deweyn teoksessa *Art as Experience* paljoa puhuta. Tämä tarjoaa hyvät mahdollisuudet eritellä Deweyn käsitysten suhdetta estetiikan eri teorioihin. Tätä aineistoa onkin Puolakan kirjassa varsin paljon, ja hänellä on painavaa sanottavaa analyttisen estetiikan edustajista. Kotomaan näkökulmasta kiinnostavinta antia lienevät Puolakan kommentit Arto Haapalan ja Ossi Naukkarisen arjen estetiikkaa koskeviin näkemyksiin – virkistävää ja perusteltua kritiikkiä.

Evoluutioteorian muotoutumisella oli suuri merkitys Deweylle. Häntä on luonnehdittu ensimmäiseksi filosofiksi, joka otti evoluutioteorian tosissaan.

Deweyn suhde evoluutioestetiikkaan on siis varsin luonteva tarkastelun kohde. Denis Duttonin kaltaiset evoluutioestetikot pyrkivät luonnontieteelliseen ajattelutapaan ja esimerkiksi etsivät esteettisiä universaaleja eläinmaailmasta. Dewey oli nuoruudessaan hegeliläinen ja omaksui niiltä ajoilta käsityksen, jonka mukaan ihminen on perin juurin sosiaalinen ja historiallinen olento. Sittemmin Dewey luopui hegeliläisen absoluutin tavoittelusta ja kääntyi naturalistiksi, muttei luopunut tästä G.W.F. Hegelin muotoilemasta ihmiskäsityksestä. Mikäli Deweyn tekstejä lukee anglosaksisen individualismin näkökulmasta, menee helposti harhaan. Dewey nitoo historian, kielen ja kulttuurin osaksi omaa esteettisen kokemuksen käsitettään. Evoluutioestetiikan lisäksi Puolakka käsittelee laajasti kirjallisuutta, julkista taidetta ja musiikkia esteettisen teorian tasolla ja yksittäisten esimerkkien avulla. Erityisen tärkeä hahmo hänelle vaikuttaa olevan John Adams, jolle on omistettu kokonainen luku, ja jonka musiikkia hän pitää Deweyn estetiikan ilmentymänä.

Dewey käyttää sanaa *estetiikka* eri tavalla kuin kuin edeltäjänsä ja suurin osa myöhemmistä esteetikoista, mikä voi häiritä asian ymmärtämistä. Martin Heidegger kyllä esittää omilla

käsitteillään saman ajatuksen kuin Dewey teoksessaan *Taide-teoksen alkuperä* (Taide 1998): teos ei riipu seinällä kuten metsästyskivääri tai hattu, se on jotakin enemmän, yhteisöllinen kokemus. Lisäksi Dewey käyttää sanaa *teos* eri tavalla kuin useimmat muut. Puolakan mukaan Dewey painottaa teosta (*work of art*) enemmän kuin taide-esinettä (*object of art*). Kyse on kuitenkin suuremman kuin painotuserosta. Asian ymmärtämistä vaikeuttaa kaksi seikkaa. Yksi on se, että estetiikan teorioissa, taidekriitikeissä ja yleiskielessä teoksella viitataan fyysiseen esineeseen, joka esimerkiksi riippuu seinällä. Toinen on se, että länsimaiseen ajatteluun on varsin yleisesti juurtunut käsitys, jonka mukaan kokemukset, ajatukset ja tuntemukset ovat yksilön sisäisiä asioita ja ulkomaailma on, no, tuolla ulkona. Tältä pohjalta tulee varsin luontevasti ajatteleeksi, että taide-esine ja taide-teos ovat saman tasoisia asioita, joita voi painottaa eri tavoin. Dewey oli kuitenkin ensimmäisiä, jotka pyrkivät eroon tästä sisäisen ja ulkoisen dikotomiasta ja painottivat eliön ja ympäristön vuorovaikutusta. Deweyn ajatuksia paremmin kuvaava termi on transaktio, jossa kumpikin osapuoli vaikuttaa toiseen ja kumpikin muuttuu.

Deweylle taide-esine on teoreettinen käsite, ei empiirisesti

koettu asia. Teos on fyysinen taide-esine sellaisena kuin se koetaan. Itse kullakin on vain kokemuksensa maailmasta, oma teoskokemus taide-esineestä. Kokemuksia voi vertailla: Miten ymmärrät ja koet tuon? Taide-esineitä voi vertailla vain tyyliin: koostuukohan tuo materiaalisen todellisuuden kappale kvarkeista vai hattivateista? Kumpikin näkemys taitaa saada kannatusta. Fyysinen esine voi riippua seinällä, mutta kokemukset syntyvät eliön ja ympäristön vuorovaikutuksessa, ja ne eivät voi, periaatteessa, riippua yhtään missään. Edes maalauksen värit eivät ole fyysisen esineen kokijasta riippumattomia fysikaalisia ominaisuuksia. Ne riippuvat biologiasta, kokijan silmän pigmenttiä sisältävistä aistinsoluista, muuta keskushermostoa unohtamatta. Riippuvatko värit seinällä? Tässä ei voi soveltaa politiikasta tuttua sanontaa: niin on, jos siltä näyttää.

Deweyn tiedonkäsitys ei kuulu Puolakan teoksen keskeisiin teemoihin, mutta koska asiaa kuitenkin siinä käsitellään, on paikallaan täydentää Puolakan esitystä asiasta. Puolakka mainitsee tärkeäksi lähteeksi muuttaman sivun kirjoituksen välitömästä empirismistä vuodelta 1905. Tuolloin Dewey oli kuitenkin vasta aloittelemassa oman tietoteoriansa muotoilua. Myöhäisfilosofiana tuodaan esille

teos *Experience and Nature* (1925). Siinä Deweyn käsitykset ovat jo varsin pitkälle kehiteltyjä, mutta myöhäisfilosofia on kyllä asia erikseen. Nähdäkseen tärkeimmät lähteet ovat *The Quest for Certainty* (1929) ja *Logic: The Theory of Inquiry* (1938), joita Puolakka ei mainitse. Olisi ollut paikallaan mainita ainakin edellinen, etenkin kun siitä on myös suomennos (*Pyrkimys varmuuteen*, Gaudeamus 1999). Siinä Dewey esittelee operationaalista käsitystään tieteestä ja tiedosta ongelmanratkaisuna tarkastelemalla fysiikan kehitystä Isaac Newtonista Albert Einsteinin ja hiukkasfysiikkaan, mutta ulottaa erittelynsä nimenomaan myös yhteiskuntatieteisiin. Dewey luetaan Chicagon sosiologeihin, ja tällä teoksella on ollut vaikutuksensa myös sosiologian tutkimusmenetelmiin.

Pentti Määttä